

Demokrasi Teorisine Geri Dönüş

Giovanni Sartori

Çev. Tunçer Karamustafaoğlu ve Mehmet Turhan,

Hazırlayan: Efe BAŞTÜRK

Gazi Üniversitesi Siyaset ve Sosyal Bilimler Yüksek Lisans Öğrencisi

Liberal Düşünce, Yıl 16, Sayı 61-62, Kış-Bahar 2011, s. 39 - 48

Sartori'nin "Demokrasi Teorisine Geri Dönüş" adlı kitabı, demokrasi teorisi hakkında bugüne dek hazırlanmış en kapsamlı çözümlmelerden bir tanesi olması sebebiyle literatürdeki haklı ve saygın yerini çoktan almıştır. Bunun en önemli sebebi, yazarın tartışma boyunca demokrasi kavramını devamlı *ikili* bir düzeyde incelemesi ve çözümlmelerini bunlara göre yapmasıdır. Bu ikili çözümleme metodu, birazdan ayrıntılarıyla değinileceği üzere, bir tarafta kavrama anlam kazandıran ve kavramın kendi doğasında saklı tuttuğu semantik öğelerin her birinin ayrı ayrı incelenmesi, bir taraftan da anlamın soyut, kapsamlı ve evrensel anlamı haiz olmasından doğan muğlaklığa rağmen tutarlı bir teori inşa etme çabasının sonuçsuz bırakılmamış olmasıdır. Bu sayede Sartori kitabı boyunca bir tarafta demokrasi kavramının bizatihi kendisini normatif ve semantik bir tartışmaya açarken öbür taraftan da kurulan bu normatif anlayışı ideale dönüştürmeye çalışmaktadır. Demokrasi bilimsel olarak ampirik düzeye indirgenerek kavramın kendisine yeni bir gerçeklik kazandırılmaktadır. Bu sayede demokrasi kavramı siyaset felsefesinden siyaset teorisine geri döndürülerek tutarlı ve biçimsellik açısından geçerli bir şekle sokulmaktadır. Sartori'nin "demokrasi teorisine geri dönüş" olarak tanımladığı bu süreç bir bakıma demokrasinin idealleri ile toplumsal gerçeklikler arasında mantıksal bir bağ kurma girişimidir.

Üstelik bu bağ kurma girişimi salt toplumsal gerçeklikleri veri olarak ele alıp pratikliğe indirgeme pahasına demokratik ideallerden vazgeçmeyi içermemektedir. Teorinin özü, demokratik ideallerin salt toplumsal gerçekliğe indirgenmesi üzerine değil, fakat gerçeklik ile ideal arasında bağ kurma girişiminin yöntemsel ve ahlaki biçimlerini inşa etme üzerine kurgulanmıştır – üstelik Sartori'nin kendisi idealin aşırı biçimde gerçekliğe karşı zaferini de sakıncalı bulmaktadır. Bu nedenle Sartori, ideale veya gerçekliğe daha en başından tarafsız bir bakış açısıyla yaklaşarak, “hangisine öncelik verilmesi gerektiği” problemiyle uğraşmak yerine bu iki olgunun aralarındaki ilişkinin demokrasi teorisini kurma sürecindeki konum ve işlevleriyle ilgilenmektedir. Bu sayede Sartori, ideal ve gerçekliği diyalektik bir yöntemle ele almak yerine onları holistik bir perspektifle kurgulayarak hem ideali hem de gerçekliği bünyesinde taşıyan bir demokrasi teorisi inşa etme çabası içine girer.

Sartori, demokrasi kavramının Batı uygarlığı ile özdeşleştirilmiş bir olgu olduğunu vurgulayarak başlar. Ona göre demokrasi yüzyıllardır tek bir yazara ait olmayan fakat pek çok filozofun katkılarıyla şekillenmiş bir söylemdir. Ancak demokrasinin büyük bir uygarlık ve tarihsellikle özdeşleşmiş olması demokrasi adına önemli bir sorundur. Çünkü demokrasi bir uygarlık sembolü haline gelerek giderek kapsamlı ve bir yerden sonra daha fazla karmaşık ve muğlak hale gelmektedir. Üstelik herkesin demokrasiyi meşruiyet sağlama amacıyla kullanıyor oluşu demokrasiyi anlamsız bir değer kümesi haline getirmektedir.

Tarihsel ve sosyolojik göstergeler demokrasiyi bir tanım sorunu haline getirmiştir. Bununla beraber mevcut durum eleştirisinden yola çıkılarak ortaya konan idealler de demokrasiyi bir değer sorunu yapmıştır. Bu nedenle Sartori, demokrasinin “önce” bu kavram kargaşasından kurtarılması gerektiğini söylemektedir. Bu savını kitabının hemen her bölümünde tartışmaya açan Sartori, öncelikle şunu vurgulamaya çalışmaktadır: Geçen her zaman dilimi farklı toplumsal sistemleri, değer yargılarını ve ideal arayışlarını beraberinde getirmiştir. Devamında dile getirdiği kritik soru da şudur: Sürekli farklılaşan sosyal bir düzende demokrasinin bu denli istikrarlı bir ideal halini alması (acaba) kavramsal içeriğinin muğlaklığından mı kaynaklanmaktadır? Bu muğlaklık tehlikelidir, çünkü demokrasinin normatif içeriğinden ziyade onun belli önkabuller üzerinde birleştirilmiş ideal yönlerine vurgulamalar yapmak, demokrasiyi bir ideali gerçekleştirmek için kullanılan meşrulaştırıcı bir araç haline getirebilir. Böylece demokrasi gerçeklik üzerine inşa edilmek istenen çeşitli yetkinci fikirlerin ve ütopyaların aracı olarak anlaşılabilir ve kullanılabilir. Demokrasinin kavramsal incelenmesi işte bu yüzden önemlidir. Çünkü Sartori, demokrasinin, kendine has kavramsal izahı sayesinde idealist fikirlerin araçsalcılığından kurtarılabilceğini vurgulamaktadır.

Demokrasiyi semantik düzlemde de inceleyen Sartori, her ülkenin kendi tarihsel ve dilsel kültürünün söz konusu ülkedeki demokratik yapının anlaşılma-

sı üzerinde etkisi olduğuna dair bir hipotez geliştirir. Bu hipoteze göre, halkın yönetimi adıyla anılan demokrasi olgusu bilhassa halk kelimesinin etimolojik farklılıklarından dolayı her ülkede farklı şekillerde sistematize edilebilmektedir. Örneğin kıta Avrupa aydınlanmacı geleneğine sahip İtalya, Almanya ve Fransa'da "halk" kavramı organik bir tekilliği düşündürürken, kıta Avrupa'sından farklı olarak bireycilik kültürünün gelişmiş olduğu Anglo-Sakson kültürde halk tabiri, bireyciliğin de etkisiyle, tek tek ve farklı bireylerden müteşekkil çoğul bir varlığa işaret etmektedir.

Peki Batı uygarlığı içerisindeki böylesine farklı kültürel kabullerin olduğu gerçeğinden hareketle demokrasinin evrensel ve normatif kıstasları nasıl belirlenebilir? Sartori, bu soruya odaklanarak halkın yönetimi kavramını, içerdiği muğlaklığından dolayı dışlar ve halkın yönetimi anlamındaki demokrasiyi yeniden formüle etmeye girişir. Ancak bu yeniden formüle etme girişimi kelimeler üzerinde yeniden tanımlamalar yapmak değil, demokrasiyi bu iki kavramın dışında bir yerlerde aramaktan ibarettir. Bunun sebebi olarak da Sartori, demokrasiyi halkın yönetimi olarak tanımlama hatasının onu salt bir iktidar sorunuymuş gibi algılanmasına yol açacağını ileri sürmektedir. Buradan itibaren Sartori, demokrasiyi hem politika hem de iktidar kavramlarının kendileriyle ilişkilendirmeye başlar. Aslına bakılırsa Sartori'nin esas amacının, demokrasiyi diğer kavramlardan "arındırmak" olduğu bile söylenebilir. Çünkü Sartori iktidar, politika, vs. gibi pek çok sorunlu kavramın, demokrasi ile devamlı irtibatlandırılmasının, demokrasinin kendisini de sorunlu bir kavram hale getirdiğini düşünmektedir. Sartori, her surette demokrasiyi ayrı bir politik ilke gibi göstermek amacıyla onu hemen hemen tüm kavram ve olgularla teker teker karşılaştırmaya ve yeniden ilişkilendirmeye girişmiştir.

Modern düşünce geleneğinde politikanın ahlaktan ve dinden ayrılarak seküler bir formülasyonla yeniden kurulması ile siyasal gerçekçiliğin egemenliği başlamış ve bu egemenlik, ahlâkî ilke ve kabullerin dışlanmasıyla yol açmıştır. Sartori, bunu politikanın bağımsızlaşması olarak özetler. Bu argümanını bir adım daha ileri götürür ve politikanın tamamen gerçekçiliğe indirgenmesinin, onun ahlaki ilkeler ve ideallerden dışlanması sürecini başlattığını ileri sürer. Böylece politika sadece kendi gerçekliğiyle algılanabilir bir şeye indirgenmiş olur. Politikanın asıl konusunu teşkil eden iktidar olgusu da bu düşünce ile tamamen ahlaki eksikliklerinden kurtularak amaçsal bir meşruiyet kazanmış olur. İktidar, bu tarz bir Makyavelist tutumun sonucunda kendi başına bir değer olarak görülmüş ve bağımsız bir norm olarak kabul edilmiştir. İktidarın bu şekilde algılanışı amaçsalcılığın oluşumundaki tüm araçsal değerlerin şeklen ve ilkesel olarak değişim yaşamalarına neden olmuştur.

Sartori'nin haklı endişesi bu noktadan sonra yoğunlaşır ve endişesini şu varsayımı harekete geçirerek argüman haline getirir: İktidarın tek amaç haline gel-

diğini savunan yaklaşım idealizmi yaratarak politikayı tamamen ele geçirme anlayışı olarak kabul eder. Amaç ele geçirmek olduğunda, ve tüm araçlar buna indirgendiğinde, akıl yerine ülkünün (ideal) ön plana çıkartılması vuku bulur. Politikanın tüm konsepti bu algıya oturtulduğunda ise halkın yönetimi yerine iktidarın yönetimi doğar.

Sartori'nin bu varsayıma dayanarak demokrasinin, hem iktidarın kendi içsel doğasından bağımsızlaştırılmasını hem de iktidarın dayandığı güç ilişkilerinin üzerinde sınırlandırıcı ve önleyici bir ilke olarak ortaya çıkmasını önerir. Çünkü Sartori'nin haklı varsayımına göre şayet yönetim arayışı, iktidarın kendi içsel doğası gereğince bir savaş mücadelesine dönüştürülürse, kaybeden demokrasinin kendisi olacaktır. Çünkü Sartori, demokrasinin ortaya çıkışını, kuvvet yerine hukukun geliştirilmesi ve iktidar-tebaa ilişkilerinin karşılıklılık esasına göre düzenlenmesine bağlar. Bu iki olgu da, iktidarın kutsallaştırılmasından ziyade, iktidarın sınırlandırılmasını öngörür. Bu yüzden de "kratos", yani yönetim ilkesi, değişime uğrayarak tek tarafılıktan çok boyutluluğa doğru bir dönüşüm geçirir.

Sartori, bu aşamada demokrasiyi açıklamayı bir kenara bırakıp neyin/nelerin demokrasi olamayacağını veya onları demokrasiden ayıran ölçütlerin neler olduğunu belirtmeye başlar. İktidarın toplumsal ilişkileri sadece siyasal yönden ele alarak toplumsal birliği güç yoluyla bağladığı varsayımına karşılık, toplumsal birliklerin siyasal güç yerine siyasal yüküm sonucu gerçekleştirildiklerini söyler. İktidarın baskı ve zorlamaya dayalı birlik sağlama düşüncesinin halkın salt ve koşulsuz itaat eylemini açığa çıkardığını belirten Sartori, halkın yönetimi olarak anlaşılan demokrasinin "bundan daha farklı" bir olgu altında incelenmesi gerektiğini belirtir. Sartori'ye göre halkın yönetimi, ideal arayışı yerine normatif gerçekliğe indirgenirse, ideal değer arayışlarının ancak kabul edilmiş prosedürel ilkelerin korumacılığında ifadelerinin mümkün olabileceğini belirtir. Ancak tek bir idealin tüm gerçeklik üzerinde egemenlik yaratması durumunda hem idealize edilmiş farklı değerler hem de gerçekliğin kendisi bu baskın idealin egemenliği haline girecektir. Dolayısıyla Sartori, demokrasinin, tüm ideal değer arayışlarının sürdürülebildiği normatif bir gerçekliğe dayanması gerektiğini ileri sürer.

Sartori, demokrasi kavramını, halkın yönetimi olarak anlaşılan temel kabulün yerine; rıza, onay, sorumluluk ve sınama gibi faktörlerle yeniden tanımlar. Halkın üzerindeki yapı iktidar olarak adlandırılrsa da bu iktidar modeli gücünü kuvvetten değil toplumsal rızadan alır ve kurduğu şey de klasik bir iktidar düzeni olmaz. Saygınlığını ve meşruiyetini kendi gücü yerine toplumun rızası ve onayından aldığı için de artık iktidar değil "otorite" olur. Bunun anlamını Sartori şöyle açıklar: "Kuvvete dayalı olan klasik iktidar modelinin yerine rızaya dayalı bir iktidar tipi (otorite) getirmek, böylece baskı yerine düzenleyiciliği öne çıkartarak politik sürecin işleyişini savaş (mücadele) yerine barışçıl yöntemlere indirgemek". Dolayısıyla Sartori, aslında demokrasi teorisi kurgulamakla yetinmemekte, onunla

ilişkilendirilecek kavramların da normatif düzenlenmesini yapmaktadır. Örneğin, güce ve kuvvete dayalı bir iktidar örgütlenmesinin olduğu siyasal bir sistemde, örneğin *totalitarizmde*, Sartori'nin demokratik sürecin inşası bakımından özel bir önem atfettiği otorite ve barışçıl politik süreç işleyemeyecektir. Çünkü bu sistemde iktidar güce dayalı olduğundan düzenleyiciliği öngören yönetim yerine baskıya imkan veren yönetim gerçekleşecektir. İşte Sartori'nin kavramların neden izah edilmesi gerektiğini bu denli vurgulaması da bu sebeple önemlidir. İktidar, otorite, yönetim, vs. gibi kavramların açıklamadan yoksun bırakılmaları pratikte demokrasi ile totalitarizm arasındaki farkın kapanmasına, anlamsızlaşmasına ve muğlaklaşmasına kadar gider. Halbuki demokrasi ile totalitarizm arasındaki fark o denli büyüktür ki toplumsal düzenin işleyişine bile getirdikleri kelimeler de kelimelerin muhtevaları da birbirinden farklılaşmaktadır.

Sartori, kuvvete dayalı iktidarın aynı zamanda mutlak bir iktidar olduğunu vurgulayarak demokrasi karşıtı cepheyi biraz daha genişletir. Çünkü mutlak bir iktidar sadece kuvvete dayalı olmak zorunda değildir, o aynı zamanda tüm iktidar yapılarını bünyesinde barındıran, çoğulculuğu önleyen ve merkeziyete doğru kayan bir yönetim biçimi olarak devamlı surette kuvvet genişlemesine doğru giderken sınırlandırmayı da imkansız kılar. Demokrasi ise bu yaklaşımdan tamamen farklıdır. Müzakere ve etkileşimin devamlı mevcut kılınması açısından demokratik rejim bu gibi totaliter sistemlerden ayrılır. Demokratik sistemler her şeyi kapsayacak şekilde genişletilmezler. Demokraside iktidar herkesten eşit yetkilerle kaynaklanır ve bu nedenle herkes prensip olarak her şeyi yapmaya yetkili sayılır.

Bu savı yeterli görmeyen Sartori, mutakietçiliğin ve totaliterizmin tehlikelelerinin demokrasi açısından da mevcut olduğunu düşünür. Halkın yönetiminin de sınırsız bir iktidar kullanımına yol açacağını savunan Sartori bu nedenle esas meseleyi iktidar probleminden onun sınırlandırılması problemine çevirerek demokrasiyi bir iktidar konusu olmaktan çıkarıp demokrasiyi iktidarın rolünü azaltıcı ve iktidarın yerine onu sınırlayıcı unsurların rolünün yükseltilmesi bağlamında inceler. Bu nedenle de Sartori, temel meselesini iktidarın rolünü azaltıcı demokratik bir sistem kurulabilir mi, sorusuna çevirir. Böylece demokrasi, biçimsel olarak belli bir şekle girmiştir; iktidarın, toplumu bütünüyle kuşatma eğilimine ve böylece artan bir siyasal baskı karşısında ona direnecek ve iktidarın bu kuvvet yapılanmasını azaltacak değerlerin gelişimine bağlı bir siyasal sistemin inşası.

Sartori, bu inşa çabasından çıkan sonucu demokrasi açısından kavramsallaştırmaya vardırıarak demokrasiyi "toplum üzerindeki iktidarın tek bir kimseye ait olmaması durumu" olarak ifade eder. Böylece demokrasi, hiç kimsenin toplumun üstünde olmadığı ve kimsenin toplumun bütünü kapsayacak yetkiye sahip olmadığı bir siyasal sistem olarak anlaşılır. Ayrıca bu iktidar geri devredilebilir olmak zorundadır çünkü aksi takdirde karşılıklı yetki ve sorumluluk devri mümkün kılınamayacaktır. İktidarın barışçıl süreçler içerisinde başkalarına devredilmesi

olarak açıklanan bu süreç, halkın yönetimi anlayışının, halkın topyekun içinde olacak şekilde kapsamlı derecede somutlaştırıldığı bir aksiyom halini almaktadır.

Sınırsız iktidar olgusunun rahatsız edici boyutunu karşılıklı yetki ve sorumluluk devri ve bunun sonucunda ortaya çıkan “sınırlılık” kavramıyla çözümlemek isteyen Sartori, herkesin kendini seçebileceği – daha doğru bir ifadeyle herkesin kendisini yetkilendirdiği – bir sistemde sınırlı iktidarın ve sorumluluğun yaratılmayacağını varsaymaktadır. Sonuçta o, kimsenin kendisini seçmeye yetkili olmadığı ve kimsenin başkalarının rızası olmadan kendisini yetkiyle donatmadığı ve sonuçta kimsenin sınırsız bir iktidar arayışında ve imkânında olmadığı bir sistemi demokratik bir sistem olarak tanımlamayı tercih etmektedir.

Bu metodoloji, Sartori’yi iktidarın sınırlandırılması probleminin ilerisine taşıyarak iktidarın rolünü azaltıcı değerlerin tartışmasına götürür. Böylece hem demokrasiye kavramsal açıdan kapsamlı bir tutarlı alt yapı hazırlarken aynı zamanda demokrasiyi evrensel değerlerle destekleme eğilimine girerek kavramın normatifiğini ve evrenselliğini kesinleştirme şansı yakalar. Yöneticilerin başkaları tarafından yetkili kılınması fikri bir taraftan demokrasilerin dayandığı temel kurucu ilkeyi göstermesi bakımından demokrasilerin ontolojilerini verir fakat bir yandan da demokrasileri muğlaklıktan kurtararak ve belirsizlik risklerine kapılmalarını önlemek adına da kavramın normatif yönünü yakalamaya çalışmaktadır. İşte bu nedenle Sartori, bu temel argümanı kapsayıcı ve tutarlı bir biçimde demokrasinin açıklanması aşamasında kullanmak için alt değer sistemlerini de bu argümanın geçerliğine göre kurgulamaya çalışır.

Bu geçerliliği kurgularken Sartori’nin tarafgir olduğu bir husus vardır; politik alana dair siyasal bir ilke olan demokrasinin, aşırı gerçeklik (realizm) halini alan ve iktidarı, “geçerli sayılabilir tek amaç” olarak kabul eden Makyavelist tutumdan tamamıyla farklılaşması gerekmektedir. Bu nedenle de demokratik siyaset süreci ve kurumları ahlâk alanından ayrı tutulmamalıdır – ki aksi takdirde gerçeklik ile ideal arasında kopukluk yaşanması ihtimali vardır. Ancak bu ahlâkî prensibin hangi ölçütlerde olacağı da ayrı ve önemli bir problemi oluşturmaktadır. Çünkü ahlâkî ilkeler deontolojik kabullere bağlıdır ve ahlâkî ilkelerin bu vasıfları demokrasinin ahlâkî gerekçelendirmelere aşırı bağımlı kılınması sorununu yaratarak onun ayrı bir amaç-değer taşıdığı düşüncesine zarar verebilir.

Bu sebeple Sartori, Weberyen düşüncenin temelindeki “sorumlu olma ahlâkî”ni uygulamaya girişerek demokrasinin temelindeki etkileşim, sorumluluk, rıza, onay, vs. gibi öğeler ile ahlâkî prensiplerin deontolojik kabullerini birleştirmeye çalışır. Buna göre herhangi bir eylem, ifade, söz, vs., sorumlu olma ahlâkî çerçevesinde değerlendirilmeli ve mutlaka karşı tarafın da üzerinde söz söyleyebileceği bir koşula bağlanmalıdır. İşte bu sav, bizim demokratik siyaset sürecinde fikir ve kanaatlerin toplumun onayına bırakılması gerektiğine dair ön kabulün nedeğine ulaşmamızı ve sonuç olarak da demokrasinin ahlâkî geçerliliğini görmemizi sağlamaktadır.

Söz konusu ahlaki geçerliliğin pratiğe indirgenmesi ve ilkesel olarak kabulü açısından Sartori, siyasal iktidarın denetlenmesinin ve sınırlanmasının esas anlamda sağlanması için kurumsal düzenlemelerin varlığına ihtiyaç olduğunu kabul eder. Ancak bu düzenlemelerin kaynağı nedir? Örneğin, demokrasinin tesis edilebilmesi için, bireyleri geçici de olsa, daha az bir demokrasiyle yetinmeleri için ikna etmek böyle bir düzenlemeye örnek gösterilebilir mi? Başka bir deyişle “amaç aracı haklı çıkartır” mı? Sartori, bu tarz bir Makyavelist ve daha da önemlisi tuzak bir soru karşısında demokrasi idealine ulaşmamız açısından sabırsızlık göstererek demokrasi idealini iktidarın insafına ve salt onun yeterliliğine ve gücüne bırakmamamız gerektiğini ifade etmektedir. İktidar yapılmasının nedenleri kabul edilebilir gibi gözükebilir ancak bu makuliyet, sonuçlar açısından aynı anlam taşımayabilir. Sartori de bu soruya işte bu nedenle iktidar dışında bir çözüm alternatifi arayarak cevap vermektedir. Çünkü demokrasinin tesisi salt nedenlere dayalı olarak iktidarın eline bırakılırsa o zaman demokrasi idealini sağlayabilecek alternatif iktidar düzenlemeleri otomatik olarak devre dışı kalacağından halkın yönetim işlevini göstereceği herhangi bir faaliyet imkanı kalmayacaktır. İşte bu yüzden Sartori, nedenler yerine sonuçları önceleyerek bir analiz yapar ve iktidar eliyle kurulan bir demokrasi sonucu demokrasinin ne kadar gelişebileceğini tartışır. Sartori, sonuçlardan hareketle bir öncelik tesis etmeye çalışır çünkü ancak bu sayede demokratik sürecin yöntemlerinin sağlıklı kurgulanabileceğini işaret eder. Başka bir ifadeyle nedenlere dayalı sonuç analizi geliştirmek, ideal sonuçların yaratılabileceğini garanti etmeye yetmez.

Tam bu sırada Sartori, özgürlük problemini ortaya koyar. Özgürlük, nedenler yerine öngörülebilir sonuçlara dayalı yapılan tahlillerin neticesinde gündeme gelmiştir. Sartori, iktidarın mutlakiyet halini almasının önüne geçmek ve tüm iktidar kaynaklarının tek elde toplanmasını önlemek için iktidarın olabildiğince merkezde toplanmasının engellenmesi gerektiğini savunur. İktidarın bölünemesi durumunda çevrenin hiçbir hakkı olmayacaktır, üstelik buna direnme ve rıza göstermeme hakkı da dahildir. Toplumsal sistemin bütünüyle kuvvete dayalı bir örgütlenme etrafında birleştirilmiş olması tehlikeli fakat olası bir sonuçtur. İşte Sartori, bu sonucu ortaya atar ve temel ilgisinin iktidarın nasıl bölünebilir hale getirileceği sorunu olduğunu söyler. Çünkü iktidarın bölünmesi durumunda iktidarın mutlaklaşması gibi bir problem otomatik olarak devre dışı kalacaktır. Bu sayede de iktidarın alanı eksildiği ölçüde demokratik siyasetin önü açılmış olacaktır.

Sartori, demokrasinin varlığı açısından özgürlüğe kritik bir önem atfeder. Özgürlük, klasik anlamda bir eylem biçimi olarak ele alınsa da Sartori buna karşı çıkar ve özgürlüğün mutlak anlamda ontolojik boyutlarının olması gerektiğini ifade eder. Özgürlüklerin çok katmanlı oluşu ve demokrasinin esas olarak siyasal alana dair bir problem olduğunu bu nedenle de farklı özgürlükler arasından sadece siyasal özgürlüğün ele alınamayacağını vurgulayan Sartori, karşılaştırmalı

yöntemini burada da hissettirmektedir. Kitabın ikinci cildinde tartışmaya açtığı ilgili kavramların her birini ayrı ayrı açıklarken, söz konusu kavramın hangi düzeylerde demokrasi ile nasıl ilişkilendirilebileceğini tartışan Sartori, böylece demokrasinin oluşumunda kavramların ontolojik düzeyde varlık ve yokluk durumlarının yol açacağı durumları da içine alacak şekilde çözümlemesini genişletir. Özgürlük de böyledir. Özgürlükler arasında ayırım yapmanın yanlış olacağını varsayan Sartori, özgürlüğün bu tartışmadaki varlık nedeninin zaten iktidarın rolünü azaltmak olduğunu ifade etmiştir. O halde okuyucunun ulaşması gereken mantıksal sonuç şu olmaktadır: Özgürlük durumundaki her eksilme, bu alandaki boşluğun iktidar tarafından doldurulması gibi bir sonuç doğuracaktır. O halde özgürlükler ne kadar bölünemez kabul edilirse iktidarın rolü de o denli sınırlandırılmış olur. Örneğin, “dilin özgürlüğü olmadan ifade özgürlüğü olamayacaktır” şeklindeki ifadesi, bu argümanın oldukça etkileyici bir özetini sunmaktadır.

Sartori'nin özgürlük tartışmasının ardından değindiği mesele eşitliktir ve bu kavram en az özgürlük kadar problemlidir. Bunun nedeni, eşitliğin kendine has ahlaki gerekçelendirmelerinin olduğuna dair sahip olunan ön kabullerdir. Sartori, düşünce tarihinde çoğu kez eşitliğin adalet ile ilişkilendirildiği derecede idealize edildiğini vurgulamıştır. Ancak bu ideallliğin tehlikesi, onun özgürlük ile yarattığı problemliliği ilişkidir. Çünkü, herkesin eşit kılınması gerektiği şeklindeki argümanların ilkesel anlamda özgürlük karşıtı olacağını varsayan Sartori, üstelik böyle bir argümanın iktidar kavramına geniş bir kapı aralayacağından söz etmektedir. Sartori'ye göre eşitliğin sağlanması fikri toplumsal sistemde mutlaka bir “düzenleyici”ye ihtiyaç duyacaktır. Üstelik özgürlük fikri, iktidarın bölünmesini ve bunu mülkiyet kurumu ile çözmeyi garanti ederken eşitlik, mülkiyetin paylaşımını, yani diğer bir ifadeyle iktidarın yeniden ortak bir yapıda toplanması durumunu yaratmaya eğilimlidir. Sartori, temelde bireyler tarafından sahip olunan iktidar haklarının devredilmesiyle oluşturulması muhtemel bir yapının sağlayacağı eşitlik durumuna kesinlikle karşı çıktığını ifade etmektedir. Çünkü bu yapı, eşitlik sağlama adına özgürlükleri ihlal edebilecek bir imkâna kavuşabilir. İşte o zaman da iktidarın bölünmesi yerine iktidarın kapsayıcılığı durumu karşımıza çıkacaktır ki, bu da bizi demokratik sürecin kendisinden uzaklaştıracaktır.

Özgürlük ve eşitlik gibi ilkesel tartışmalar, Sartori'yi ideolojik ve geniş kapsamlı bir çözümlemeye zorlamaktadır. Farklı özgürlükler arasında boşluk ve ilişkisizlik yaratılmasının, devamında ortaya çıkacak boşluğun iktidar tarafından doldurulma tehlikesini beraberinde getireceğini varsayan Sartori, bu argümanın bu noktadan itibaren somut meseleler üzerinden tartışmaya başlamaktadır. Serbest piyasa düzenini ve eşitliğe dayalı devletçi ekonomik sistemi geniş bir tartışmaya alan Sartori, hem kavramlar arası tartışmayı somuta indirgemekte hem de demokrasinin alt yapısını sosyal düzenin tabanına doğru genişletmektedir. Özet olarak Sartori'nin bu tartışmada ileri sürdüğü argüman şudur: özgürlük, iktidar alanını gerileten ve bu sayede demokrasiye, yani özerk iktidar alanlarından

müteşekkil geniş katılımlı bir müzakere ve onaya dayanan yönetim anlayışına, imkan sağlayan bir kavramdır. Özgürlük bu sayede iktidarı bölen ve onu bireylere dağıtarak mutlak iktidarın oluşmasına engel oluşturan en önemli faktördür. Ancak bu ilkenin somut pratiklere indirgenmesi gerekmektedir aksi takdirde ideal ile gerçeklik arasındaki tutarlı olması gereken bağ kurulamayacaktır. İşte bu nedenle serbest piyasa bir vakıa (*case*) olarak Sartori'nin önermesinin sahasını oluşturmaktadır. Serbest piyasa, ekonomik hayatın kendi iktidar alanlarına ve bu iktidardan doğan yetki ve özgürlüğe (mülkiyet) sahip bireyler tarafından sürdürüldüğü dinamik bir sistemdir. Bu sistemin içerisine planlama faaliyetinin girmesi durumunda parçalı iktidarların yetki ve özgürlükleri tek merkezde toplanma eğilimi gösterecektir. İşte bu noktada demokrasinin ısrarla kaçındığı şey olacaktır: İktidarın rolünün artışı ve bu hızlı artışın bireylerin iktidar alanlarına doğru genişlemesi. Bu genişleme ise iktidarın rolünü demokratik süreçlerin kurulumu açısından tehlikeli bir işleve sahip olacak biçimde belirleyecektir. Sartori, serbest piyasa ile plânlamacılık arasındaki temel farklılığı demokrasi teorisi açısından değerlendirerek temel ilgisini iktidarın rolüne odaklamaktadır.

Bu ilkesel tartışmayı ideolojik düzeyde incelerken kavramsal tartışmaların aslında geçerliliğini kaybetmek üzere olduğunu işaretini veren Sartori, son bölümlere doğru insanların neden iktidarı merkezde toplamaya eğilimli devlet yapılarına doğru yöneldiklerini tartışmaya açar. Ona göre demokrasi, liberal özgürlük prensibi ile yerleşimini sağladıktan sonra son zamanlarda artan güvenlik ihtiyaçları nedeniyle daha fazla “koruyucu devlet” modeli içerisinde anlamlandırılmaya çalışılmaktadır. Ekonomik eşitsizliklerin arttığı çağda ekonomik özgürlükler ile siyasi özgürlükler arasındaki ilişkinin daha sık ve karmaşık olduğunu ifade eden Sartori, sorunların çözümünde özgürlüklerin öneminin ortadan kaybolduğuna dair inancın hemen akabinde güvenlikle ilgili çözüm önerilerini ortaya attığını kaydetmektedir. Sartori açıkça değinmese bile, ister inanç düzeyinde olsun ister ontolojik düzeyde olsun özgürlüğün geriletilmesi durumu sonuçta devamlı surette iktidar olgusunun kendisini tartışmaya açmamıza sebep olmaktadır.

Peki bu gerilimli ilişkinin sonu ne olacaktır? Özgürlük ile güvenlik, veya demokrasi ile iktidar arasındaki bu gerilimli yapı nasıl devam edecektir? Özgürlüğe dair duyulan endişe iktidarın daha fazla ortaya çıkarak özgürlüğü tehdit edecek düzeye varması sonucunu yaratabilir mi? Üstelik halkın tercihi sonucu oluşan halkın yönetimi, özgürlükler yerine güvenliği ve eşitliği tercih ederek, “demokrasi uğruna demokrasinin nimetlerinden vazgeçmeyi” göze alabilir mi? Sartori bu noktada oldukça iyimserdir. Çünkü ona göre demokrasiler, yaşadığımız yüzyıla ideallerin ürünü olmuşlardır ve gerçekliğe karşı hep bir mücadelenin sonucunda ortaya çıkmışlardır. İdealleri gerçekliğe uyarlayabilme, demokrasinin bir erdemidir ve demokrasi her zaman ideallerin gerçeklik karşısında var olma şansını yüceltecektir. Halkın koşullar karşısında geliştirdiği fikir, kanaat ve tercihleri sonucunda koşulların devamlı surette bu sınamalar neticesinde değişimi ve top-

lumsal hayatın kendisine uyarlanabilmesi mümkün olmuştur. Böylece halk, iktidarın insafına hapsedilmemiş ve koşullar karşısında insanların belirleyici gücü ortaya çıkmıştır.

Koşullar değişmesine rağmen demokrasi hep gelişim göstermiştir. Bu, halkların kendi özgürlüklerine verdikleri önemi göstermektedir. Çünkü özgürlük, koşulların değiştirilmesi için başlangıçtır; dahası koşullar, koşulların kendilerine duyulan güvensizlik ifade edilmeden değiştirilemez. Kısaca Sartori, kitabın satır aralarında, demokrasinin ilkelerinin bugün yeterli ve tatminkâr gelmemesine karşılık bugünkü mevcut sorunların yine demokratik ilkelere sığınılarak atlatılabileceğinin mesajını vermektedir. Üstelik bunun için halkların, kendilerini dışarıdaki iktidar yapılarının insafına terk etmek zorunda kalmadan yapabileceğini de ifade etmektedir. Kısaca Sartori açısından demokrasi, yine – ve sadece – demokrasinin kendisiyle iyileştirilebilecektir.